

SVERIGES KONSUMENTRÅD
THE SWEDISH CONSUMERS' ASSOCIATION

2005-10-31
Ert dnr: Jo2005/1467/KO

Jordbruksdepartementet
Konsumentenheten
103 33 Stockholm

Svar på remiss: Bilen, biffen, bostaden. Hållbara laster – smartare konsumtion (SOU 2005:51)

Sveriges Konsumentråd har givits möjlighet att svara på slutbetänkandet från Utredningen om en handlingsplanen för en hållbar konsumtion, ”Bilen, biffen, bostaden” (SOU 2005:51).

Sveriges Konsumentråd har som en av sina grundläggande uppgifter att främja en ekologiskt hållbar utveckling. Som utredningen påpekar krävs en lång rad styrmedel, men för att få den enskilde konsumenten att konsumera mer ekologiskt hållbart vill vi framhålla tre viktiga vägar: uppmuntran, information och kunskapsuppbyggnad. Konsumenten måste få bättre förutsättningar att göra miljöriktiga val genom att kunskap finns tillgänglig och att hinder undanröjs. Belöning och motivation är viktigt, vid sidan av avgifter, skatter, lagkrav med mera.

På det sättet ligger utredningen väl i linje med Sveriges Konsumentråds målsättningar. Att utredningen tar ett brett grepp på frågan om hållbar utveckling är också något som Sveriges Konsumentråd välkomnar. Vi har här valt att koncentrera oss på det som är viktigt ur den enskilde konsumentens perspektiv.

Utredningens två huvudspår

Utredningen innehåller en stor mängd förslag för att säkerställa en hållbar utveckling. Dessa inriktar sig på tre huvudområden - transporter, livsmedel och boende. Med tanke på att dessa områden står för den huvudsakliga miljöbelastningen och att konsumenterna spenderar 90 procent av sin

disponibla inkomst inom just dessa områden framstår denna inriktning som motiverad.

Bakom de förslag som utredningen lägger inom ramen för de tre huvudområdena och som nedan skall behandlas separat, finns två huvudspår. Det ena syftar till att vi ska konsumera ”grönare”, mer resurseffektivt, mer miljövänligt och mer solidariskt. Enligt det andra spåret ska konsumtionen till större del att bestå av immateriella tjänster – kultur, biobesök, böcker etc. Tanken är att på så sätt undvika den så kallade ”rebound-effekten” – att en vinst på grund av resurseffektivitet läggs på exempelvis ytterligare en bil, och därmed omintetgör den ”hållbarhetsvinst” som uppstår. *Vi tillstyrker utredningens synsätt och slutsatser i denna del.*

Enligt utredningens förslag bör imateriell konsumtion uppmuntras genom att antingen sänka arbetsgivaravgifterna inom tjänstesektorn eller att sänka moms på tjänster. Detta kan mycket väl vara en framkomlig väg, men *Sveriges Konsumentråd anser att det behövs ytterligare utredande i denna del.* Viktigt är emellertid att övergången till mer imateriell konsumtion bör baseras på belöning istället för bestraffning, ur den enskildes perspektiv.

1. Övergripande åtgärder

1.1. Allmänt (Avsnitt 2.2. i utredningen)

Vid sidan om de specifika förslagen som utredningen presenterar inom ramen för ämnesområdena transporter, livsmedel och boende presenterar man också ett antal övergripande åtgärder. Sveriges Konsumentråd har ingenting att erinra gentemot dessa allmänna strategier, utan *tillstyrker därför dessa i sin helhet.* I synnerhet ställer vi oss positiva till strategin att tillse att den offentliga upphandlingen att ske i det som betecknas som den ”bästa kvartilen”. Denna metod att skapa en ”motor” är ett effektivt sätt för att förändra nuvarande konsumtionsmönster.

1.2. Stärkande av hem- och konsumentkunskapen (2.4.)

Vidare ser vi mycket positivt på förslaget att stärka hem- och konsumentkunskapen i grund- och gymnasieskolan. Sveriges Konsumentråd har sedan länge förordat just en sådan förstärkning.

För att barn och ungdomar skall kunna bli medvetna konsumenter behövs utbildning, information och kunskap. Ett obligatoriskt ansvar för undervisning i skolan om konsumentfrågor, gärna med utbildningsmaterial från konsumentorganisationerna, är ett avgörande steg för att uppnå detta. I det nuvarande systemet, där detta ämne delas upp inom flera ämnesområden, riskerar helheten att gå förlorad. *Vi tillstyrker därför utredningens förslag att göra Konsumentkunskap till ett kärnämne på gymnasiet.* Vi vill samtidigt påminna om den brist på kompetenta lärare som finns inom ämnena Hushålls- och Konsumentkunskap. Det är därför av största vikt att utbildning av dessa ges hög prioritet och att resurser avsätts till läroanstalterna för att genomföra denna utbildning.

Vi vill också påpeka att även vuxna har ett behov av utbildning, information och kunskap i dessa frågor. I det sammanhanget har både konsumentorganisationerna och folkbildningsrörelsen en viktig roll att spela.

2. "Biffen"

2.1. Bakgrund

Utredningen framhåller att svenskt jordbruk håller mycket god klass inom flera områden. Som särskilda styrkor framhålls kvalitet, miljö, djuromsorg och landskapsvård. Utredningen framhåller att det allmänna konkurrensläget för svenskt jordbruk är allt annat än positivt. Främst beror detta på det högre svenska kostnadsläget. Som orsaker till detta nämns geografiska orsaker (högre transportkostnader) men också bl. a. kraven på GMO-frihet i foder. Dessa kostnadsnackdelar tillsammans med prispresen på livsmedelsmarknaden och effekterna av den reformerade jordbrukspolitiken inom EU leder till att det blir mindre och mindre svenskt kött på våra matbord.

2.2. Säkerställ en mångfald av livsmedel - också (3.1.-3.2.)

Utredningens förslag är därför att genom ett antal övergripande åtgärder stärka konkurrenssituationen för svenskproducerade baslivsmedel. *Förslag som att driva på för en harmonisering av regler inom EU (i många fall genom att höja reglerna till svensk nivå) samt att ta bort onödiga regler som fördyrar, är båda förslag som Sveriges Konsumentråd stödjer.* Utredningen föreslår också i ett separat förslag att man skall genomföra en storsatsning på en vall- och naturbetesbaserad produktion av nötkött och mjölk. Att specialisera sig inom ett visst område innebär ett anpassande till rådande läge och kan därmed innebära en förstärkt ställning för svenskt jordbruk. *Sveriges Konsumentråd ställer sig positiva även till detta förslag.* Dock har vi vissa förbehåll.

För konsumenten är det viktigt att det finns en mångfald av livsmedel – som tillfredsställer krav på låga priser, hälsa, god kvalitet, ekologiska produktion, god djuretik, rättvist producerade livsmedel etc. Vår positiva inställning till utredningens förslag förutsätter att de *inte* får innebära ett hinder för gränsöverskridande handel med livsmedel i allmänhet. Ur den enskilda konsumentens perspektiv är svenskproducerat inte "per definition" bättre än det som producerats utomlands. Utredningen poängterar uttryckligen att detta inte är förslagets innebörd, men anledning finns ändå att särskilt uppmärksamma denna problematik. Även om produktion av svenska livsmedel bör underlättas och understödjas får detta inte ske till priset av en minskande konkurrens. Förslagen får inte heller leda till att konsumenterna hindras från att göra aktiva val, alldeles oavsett vilka avväganden man baserar dessa val på. *Förslaget att lagstifta om ursprungsmärkning, utvidgat till att gälla inte bara nötkött och ägg utan även andra livsmedel, är följaktligen något som Sveriges Konsumentråd tillstyrker.*

2.3. Inför "gröna körkort" (3.5.)

Utredningen föreslår införandet av så kallade "gröna körkort" för butiksanställda m.fl. för att därigenom underlätta informationen till konsumenterna om hållbara livsmedel. Som utredningen påpekar vill nästan nio av tio konsumenter (86 procent) veta livsmedlens ursprung och hur djuret fötts upp. Det är emellertid även så att närmare sex av tio (56 procent) tänker ofta på kvaliteten och på hur maten producerats när de handlar (Temo 2004). Allt fler betonar också hur maten påverkar hälsan och miljön. Sveriges Konsumentråd har en längre tid arbetat för att konsumenterna skall få den information som man anser vara viktig när man gör sina val i butik eller på restaurang. Detta bör inkludera tydliga skyltar som visar var de varor som är bra för hälsan, miljön och djuren finns. Det bör också inkludera en märkning

av varan som innefattar en enkel och kortfattad beskrivning över hur och var råvaran har odlats, hur djuren fötts upp och hur långt djuren har transporterats. Slutligen bör det även inkludera en välinformerad butikspersonal som kan guida konsumenten rätt om hon/han ändå inte hittar det man söker.

Utredningens förslag om ”gröna körkort” är ett viktigt steg mot dessa mål. *Sveriges Konsumentråd tillstyrker därför utredningens förslag i denna del.*

2.4. Stimulera en ökad konsumtion av Rättvisemärkta/Fairtrade-produkter och S.M.A.R.T-mat (3.4. samt 3.6.)

Utredningen innehåller ett flertal förslag som syftar till att stimulera konsumtion av livsmedel som kan betecknas som hållbara. Det handlar dels om produkter som är hållbara i ett globalt perspektiv, och dels sådana som är hållbara i ett mer lokalt perspektiv. Rent konkret vill utredningen främst öka andelen ekologiskt certifierade livsmedel, andelen Rättvisemärkta/Fairtrade-produkter samt genomföra ett omställande till så kallad S.M.A.R.T.-mat. Det senare innebär bland annat minskad köttkonsumtion, vilket är viktigt ur ett hållbarhetsperspektiv och inte berörs mer i övriga delar av utredningen.

Den primära ”motorn” i denna satsning är att införa regler för att styra den offentliga upphandlingen mot just dessa produkter. Tanken är att detta skall stärka produkternas ställning och att detta i slutändan kommer få konsekvenser även för den privata konsumtionen. Så som har indikerats tidigare, är förslaget att låta den offentliga upphandlingen utgöra ”motorn” för att förändra befintliga konsumtionsmönster något som Sveriges Konsumentråd ställer sig positivt till.

En starkt ställning för dessa produkter är en positiv utveckling och *Sveriges Konsumentråd tillstyrker därför utredningens förslag i denna del.*

En viktig del i stärkandet av dessa produkter är också lanserandet av massiva informationsåtgärder för att på så sätt åstadkomma ett ”kunskapslyft” vad gäller hållbara livsmedel. *Sveriges Konsumentråd stödjer därför detta förslag.* Som ansvariga för dessa informationsåtgärder nämns i utredningens främst det offentliga i form av kommuner och landsting. *Sveriges Konsumentråd vill i detta sammanhang framhålla att även konsument-organisationerna och folkbildningsrörelsen har en viktig roll att spela.* Dessa aktörers betydelse och roll är något som generellt getts för lite utrymme vad gäller information och utbildning i utredningen.

3. ”Bostaden”

3.1. Bakgrund

Utredningen presenterar fler mycket intressanta förslag inom ramen för ett hållbart boende. Många av dessa är klart positiva och *Sveriges Konsumentråd tillstyrker* bland annat förslagen att premiera effektivare energianvändning och förnybara bränslen och påskyndandet av utbyggnaden av hållbar kommunal biokraftvärme. Förslaget att stimulera användning av ”Göteborgs-modellen” för utfasning av skadliga varor och kemiska ämnen i hushållen, med fokus på gränssnittet mellan användare och tillverkare, är likaså intressant och följs med intresse av Sveriges Konsumentråd.

3.2. Införandet av en helt rörlig elprissättning (4.2.)

Hållbart boende handlar mycket om effektivare energianvändning. Därför förtjänar förslaget om en helt rörlig elprissättning (utan fasta delar ”i botten”) särskild uppmärksamhet. För den enskilde konsumenten är det ofta svårt att få grepp om sin energianvändning. Motivationen att spara på en mindre rörlig del är för många liten, inte minst om man bor i lägenhet som inte har elvärme. Dessutom finns tydliga brister i konkurrensen mellan elleverantörerna, därtill den i grunden otillfredsställande situationen med regionala monopol på nätsidan. Dessa problem måste lösas också, vilket förhoppningsvis kan ske inom ramen för pågående statliga utredningar.

Som ett sätt att motivera konsumenterna att spara energi är utredningens förslag klart intressant. *Sveriges Konsumentråd tillstyrker det, men anser att det måste finnas garantier för att systemet inte drabbar ekonomiskt utsatta konsumentgrupper hårt.*

Effektivare energianvändning – vare sig det gäller elektricitet, gas, varmvatten eller någonting annat – bygger på att konsumenterna enkelt kan kontrollera sin förbrukning. Annars omintetgörs möjligheten och motivationen att spara. Detta krav innefattar inte bara att korrekta mätanordningar finns att tillgå utan också att alla konsumenter måste ha direkt tillgång till dessa anordningar. Ett system där dessa inte finns direkt tillgängliga, eller där konsumenterna till och med måste betala för att få reda på sin energikonsumtion, gör att förslagets positiva effekter genast går förlorade.

4. ”Bilen”

4.1. Stimulera till hållbara bilköp med bonus och skatter (5.1.)

Utredningen innehåller en rad förslag till åtgärder som syftar till att stimulera hållbara bilköp. Generellt kan förslagen delas in enligt två olika huvudlinjer. Dels handlar det om åtgärder som främjar en hushållsekonomiskt och ekologiskt mera hållbar konsumtion av bilar, dels handlar det om att skapa incitament för bilindustrin att förse konsumenterna med ett mer hållbart sortiment av bilar. De primära metoderna för att stimulera till en sådan konsumtion, är genom införande av ett antal premier, skatter och avgifter. Dessa inkluderar: försäljningskatt som premierar den som köper en lättare bil, fordonsskatter för den som kör bränslesnålt, miljörelaterad förmånsbeskattning, samt en premie för den som skrotar ut sin törstiga bil i förtid. Flera av utredningens förslag får betecknas som kontroversiella, men alldeles oavsett om dessa förslag blir verklighet eller inte, *anser Sveriges Konsumentråd det vara positivt att de diskuteras, analyseras seriöst och utreds vidare.* Vi vill dock lyfta fram aspekter som måste finnas med i de diskussionerna.

4.2. Utred möjligheterna att modifiera de bilar som finns

För den genomsnittlige konsumenten innebär införskaffandet av en ny bil en stor investering, en av de största i livet. Att byta till en ny bil är inte alltid ett realistiskt alternativ. Därför menar vi att innan drastiska regler av den föreslagna typen kan införas, måste man även se över möjligheterna att istället modifiera och anpassas de fordon som redan rullar. För många konsumenter kommer detta vara det enda ekonomiskt möjliga alternativet.

4.3. Ta hänsyn till särskilt utsatta konsumentgrupper

I utredningen saknar vi också överväganden om vilka konsekvenser förslagen kan tänkas få för vissa konsumentgrupper. För särskilt utsatta grupper som exempelvis flerbarnsfamiljer, utan något alternativ till den stora bränsleslukande bilen, blir förslaget ekonomiskt mycket betungande. Vidare, svårigheter och orättvisor kommer också att uppstå för personer som på grund av sina funktionshinder överhuvudtaget inte kan vara den aktiva och miljömedvetna konsument som ska premieras. Den som har ett specialanpassat fordon eller en bil som ska rymma både en rullstol eller andra hjälpmedel kommer förmodligen aldrig att kunna ta del av de skattelättnader som skall ges till de som köper små bränslesnåla bilar.

4.4. Tillståndsprovning av köpcentra enligt Miljöbalken (5.5.)

Sveriges Konsumentråd vill särskilt uppmärksamma ett antal överväganden rörande förslaget att tillståndspröva köpcentra enligt Miljöbalken (MB). Frågan har framställts något för enkel i utredningen, enligt vår uppfattning.

Utvecklingen där fler och fler stadskärnor i Sverige blir utan livsmedelsförsäljning är negativ för konsumenterna, inte minst en del äldre, funktionshindrade och andra som inte har tillgång till bil. Externa köpcentra innebär nackdelar, men även fördelar för både konsumenterna och miljön.

Konsumenterna har behov av såväl det lilla som det stora formatet på livsmedelsbutiker.

Det finns ett egenvärde för konsumenterna att butiker av olika slag finns samlade på ett och samma ställe. En resa till ett köpcentrum för att införskaffa tio varor måste belasta miljön mindre än tio olika resor för att införskaffa samma produkter. Samtidigt är det ur miljösynpunkt, såväl som ur tillgänglighetssynpunkt, allra bäst om dessa tio resor istället görs till den lokala livsmedelsbutiken. Vidare finns det i många fall brister både vad gäller tillgängligheten till köpcentrum om man inte har tillgång till bil, samt mindre personlig service i butikerna. För exempelvis synskadade är detta ofta ett stort problem.

Både ur miljö- och tillgänglighetssynpunkt finns det dessutom anledning att kraftigt förbättra de allmänna kommunikationerna till externa köpcentra.

Sveriges Konsumentråd menar därför att *en viktig, ytterligare aspekt införs i den provning som görs vid nybyggnationer av externa köpcentra*. För övrigt är detta i enlighet med regleringen i de övriga nordiska länderna. Dessutom bör de aspekter som anförts ovan också vägas in.

4.5. Övriga förslag (5.2.-5.4.)

Utredningen innehåller i övrigt en mängd förslag som syftar till att åstadkomma ett hållbart resande. Dessa inkluderar förändrade regler för att premiera miljövänliga arbetsresor samt ett stärkande av kollektivtrafiken och cykelåkandet. Sådana förslag är goda exempel på åtgärder för att verka för ett hållbart resande och *Sveriges Konsumentråd ställer sig därför positiva till förslagen*. Förslaget att stödja utbyggnaden av bilpooler, både kommunala och offentliga, är även det ett *positivt förslag som Sveriges Konsumentråd tillstyrker*.

Vi vill dock betona återigen vikten av att särskilt utsatta konsumentgrupper inte glöms bort i samband med dessa förslag. Som ett exempel på utredningens brister i detta sammanhang, vill vi särskilt uppmärksamma förslaget att man inte skall få göra reseavdrag om man använder sin privatbil i tjänsten. Syftet är att stimulera att inte använda privatbil i tjänsten. Ett sådant förslag är klart

problematiskt för många funktionshindrade. Har man kostat på att anpassa sin bil och fått ersättning i form av anpassningsbidrag från försäkringskassan, framstår det som orimligt man skall missgynnas då det gäller reseavdrag.

Huvudsakliga synpunkter

Mot bakgrund av det ovan anförda stöder vi följande förslag i betänkandet:

- Att hem- och konsumentkunskapens ställning i skolan stärks genom att de görs till kämnämne på gymnasiet,
- Att lagstiftning införs om en obligatorisk ursprungsmärkning
- Att ”gröna körkort” införs i livsmedelshandeln och för restaurangerna.
- Att en helt rörlig elprissättning införs, men med garantier för ekonomiskt utsatta konsumentgrupper.

Samtidigt som man måste agera för att säkerställa att svenskt jordbruk inte drabbas av onödiga konkurrensnackdelar, får detta inte hindra fri handel över gränserna så att konsumenterna inte kan göra val utifrån sina resurser, värderingar och ställningstaganden. Sveriges Konsumentråd stödjer därför förslaget att agera för att förbättra jordbrukets konkurrenssituation, men vill samtidigt starkt poängtera vikten av mångfald och att för många konsumenter svenskproducerat inte nödvändigtvis är det bästa valet.

Av ekonomiska såväl som miljömässiga skäl är det viktigt att stimulera till hållbara bilköp. Detta måste dock ske under villkoren att konsumenternas ekonomiska situation beaktas, samt att förslaget ej utformas på ett sätt så att barnfamiljer, äldre, funktionshindrade och andra utsatta konsumentgrupper inte kan dra fördel av regleringen. Därför stödjer Sveriges Konsumentråd utredningens förslag att genom bonus och skatter uppmuntra till hållbara bilköp, samtidigt som vi vill poängtera att fler aspekter än endast miljö- och pengamässiga fördelar måste uppmärksammas. Att utredningen tillser att en diskussion kring dessa frågor kommer upp till ytan, anser vi vara mycket positivt.

I handläggningen av detta remissvar har Jonas Adolfsson, utredare, samt undertecknad deltagit. Remissvaret har beslutats enhälligt av Sveriges Konsumentråds styrelse.

Stockholm dag som ovan

Jan Bertoft
generalsekreterare